

a céllal, hogy a könyvtáros társadalom egységes véleménnyel vehessen részt a könyvkiadást, a kereskedelmet és a könyvtárakat érintő állami támogatással kapcsolatos megbeszéléseken, vitákban. A beszélgetés háttéranyagaként szereplő, a könyvkiadók által előterjesztett javaslat és Monostori Imre véleménye a témáról – ezek az első anyagok a nyilvánosság előtt, ehhez várjuk a további véleményeket.

Nagy Anikó
MKE főtitkár

Feszültségek a magyarországi „könyvtermelés” és „könyvfogyasztás”(?) körül

Jellegzetes attitűd: a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) összesített jelentése (a honlapon) *könyvtermelésről* beszél. (Tehát a könyveket is termeljük.) A „könyvfogyasztás” mint műszó tán még nem élvez ekkora nyilvánosságot, de e szerint a – mellesleg életszerű – logika szerint léteznie kell ennek a folyamatnak is. Létezik természetesen, hiszen – ha más szóhasználattal ugyan, de – erről is szó

volt Miskolcon a 2004. évi könyvtáros vándorgyűlés egyik beszélgetésében. (Egészen pontosan a „könyvpolitika – támogatás” vezérszavak szerinti téma került terítékre.) A beszélgetés meghívott résztvevőjeként rá kellett döbbernem, hogy az elérhető adatok, számok sokasága külön értelmezések, pontosítások, utólagos konzultációk nélkül félrevihet minden e tárgykörbe tartozó elemzést. Éppen ezért igyekeztem minden egyes statisztikai (és egyéb) számadatot ellenőrizni és értelmezni, s ezúttal – ím – megosztani a kedves kollégákkal.* (Lásd az MKKE – említett – összefoglaló táblázatát.)

A második oszlop adatai azt mutatják, hogy az egy évben megjelenő címek száma évek óta 8–9 ezer körüli, mostanában inkább 9 ezer. (A valóságban persze – az Országos Széchényi Könyvtár kötelempéldány-nyilvántartása szerint –

* Az anyaggyűjtésben, illetve az adatok értelmezésében és pontosításában az alább felsorolt kollégák voltak segítségemre: Bakacsiné Ruza Zsuzsa (MKA), Baricziné Rózsa Mária (KELLO), Ékessy Éva és Fülöp Zsuzsanna (NKA), Herczigné Mlakár Erzsébet és Pappné Németh Erika (JAMK), Kopesay Ágnes (NKÖM), Kozma László (OM), Rády Ferenc (OSZK) és Somogyi József (KI). Valamennyiük segítségét hálásan köszönöm.

Magyarország könyvtermelése 1989–2003

Év	Címek száma	Példányszám	Átlag-példányszám	Könyvforgalom (Ft, fogyasztói áron)
1989	7599	108 419 000	14 300	Nincs adat
1990	7464	113 112 000	15 200	Nincs adat
1991	7210	91 405 900	12 700	Nincs adat
1992	7629	80 988 500	10 600	Nincs adat
1993	8458	72 076 100	8500	Nincs adat
1994	9383	70 291 000	7200	Nincs adat
1996	8835	51 929 000	5900	Nincs adat
1997	8941	52 125 000	5900	24 434 000 000
1998	10 626	47 046 000	4400	29 997 000 000
1999	9731	44 652 000	4600	33 477 000 000
2000	8986	35 246 000	3900	38 642 000 000
2001	8837	32 615 000	3690	45 742 293 000
2002	9990	45 502 000	4458	53 604 202 000
2003	9205	32 627 000	3544	56 871 989 000

ennél sokkal több; hiszen a bemutatott táblázat „mindössze” a 150 vezető kiadó adatait tartalmazza, minek következtében megszámlálhatatlan nem – elsősorban – e tevékenységből élő könyvelőállító műhely adatai nem jelennek meg a táblázatban.) A példányszám (3. oszlop) viszont drasztikus hullámzást mutat. Mert amíg 1990-ben – a táblázat szerint – több mint 113 millió könyv látott idehaza napvilágot, addig 2003-ban (az általam bázisévnak tekintett esztendőben) már csak 32 millió 627 ezer. Azaz: 13 év alatt a példányszámok több mint 70%-kal csökkentek. Meghökkenítő adat. Ám ennél még inkább meghökkenítő az, hogy a „könyvforgalom (fogyasztói áron)” 1997 és 2003 között, azaz hat év alatt *több mint a kétszeresére* emelkedett. Hogy is van ez? Drasztikus példányszámcsökkenés, ugyanakkor bőven megduplázódó bevételek? Igen! Ez így történt (történik). A „könyvtermelés” ezt produkálta. De vessünk még egy pillantást a táblázatra! 2001-ben és 2003-ban *ugyanakkora* volt a megjelent könyvek *összpéldányszáma*, ám a könyvforgalom (fogyasztói áron) mégis (több mint) 11 milliárddal(!) nőtt. Tehát: két év alatt s *ugyanakkora* példányszám mellett.

Feszültség, feszültség, amit (amelyeket) ebben az esetben a „könyvtermelés” fűt – és generál.

A 2003. évi (internetes) TEKE-adatok szerint a magyarországi (települési, egyéb nyilvános, valamint a nem nyilvános) könyvtárak *állománygyarapításra* fordított összege – a kifizetett számlák alapján – 7 milliárd 113 millió 290 ezer forint volt. Ha ebből az összesítésből levonjuk a „nyomtatott kurrens időszaki kiadványok”-ra fordított összeget (3 545 360 000 forint), valamint az egyéb (audiovizuális, elektronikus adatbázis stb.) dokumentumok beszerzési költségeit (összesen 561 151 000 forint), kiderül, hogy a szóban forgó magyarországi könyvtárak 2003-ban 3 006 779 000 forintot fordítottak *könyvvásárlásra*. S ha ezt a forgalmi adatot összevetjük a magyarországi könyvforgalom egészével (l. a táblázat 5. oszlopának legelső sorát), kiviláglik, hogy a könyvtári összrafordítás ennek a teljes körű forgalomnak mindössze csak 5,28%-a (volt 2003-ban).

Nem kétséges: újabb feszültségforrás látható, érzékelhető.

De hát miből, hogyan futná többre a magyarországi könyvtáraknak? Hiszen például a *telepü-*

lési könyvtárak *teljes* állománygyarapításukra (tehát nemcsak könyvekre) fordított összegének az éves költségvetésükön belüli *aránya* 12–13 százalék, ezen könyvtári körön belül *csak* – például – a megyei könyvtárakat tekintve még kisebb: 9–10%. (Vö. *Vidra Szabó Ferenc* feldolgozásával a *3K* 2004. 2. számában: 15. és 20–21. l. – Ez a feldolgozás ugyan a 2002-es állapotot mutatja be, e mutatók azonban makacsul stabilak.)

Mondanom sem kell: újabb feszültségforrást szemlélhetünk. Ezúttal a könyvtárak oldaláról, a könyvtári szférában.

Mindezen tények és adatok ismertetése után térhetünk csak rá a tulajdonképpeni fő témánkra: a magyarországi *állami* könyvtámogatási gyakorlat egyes elemeinek a bemutatására. Ennek a mecenatúrának jelenleg két nagy szektora van. Az egyik a könyvek megjelenésének, a másik a könyvek megvásárlásának a támogatása. Lássuk először az elsőt.

A legjelentősebb kultúrát támogató közpénz-elosztó rendszer (a könyvkiadás vonatkozásában is) a Nemzeti Kulturális Alapprogram (NKA). A 2004. augusztus 9-ei NKA *Hírlevél* szerint (874. l.) az NKA *összes* szakkollégiuma (a miniszteri kerettel együtt) 2003-ban 665 millió 400 ezer forintot fizetett ki könyv- (és „zenemű-”) támogatásokra. (Ebbe az összegbe beleértendő a fordítások, az alkotói támogatások, bizonyos határon túl megjelenő könyvek támogatása, valamint az egyes kulturális szakterületek „szakmai kiadványai” is.) A Magyar Könyv Alapítvány (MKA) – ugyancsak 2003-ban – 58 millió forintot utalt ki hazai könyvkiadási támogatásként. (Magyar művek külföldi, idegen nyelvű megjelenésének segítésére 30 milliót fordított; ezzel az összeggel azonban most nem foglalkozunk.) NKA és MKA: együtt tehát 723 400 000 forint.

A könyvtámogatás másik nagy szektorában – a *könyvvásárlások* támogatásában – színesebb képet lehet fölvezetni.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) – 2003-ban – *állománygyarapítási* (tehát nem csak könyv-) támogatásként – „érdekeltségnövelő” címen – 286 milliót, „felzárkóztató” támogatásként pedig 28 milliót juttatott a magyarországi könyvtáraknak. Az Országos Dokumentumellátási Rendszer tagkönyvtárai (ugyanabban az évben) összesen 113 millió fo-

rintot kaptak. (Egy konkrétan érzékelhető példa kedvéért számoltam ki, hogy az érdekeltség-növelő, valamint az ODR-támogatás a tatabányai megyei könyvtárban 2003-ban a teljes állománygyarapításra fordított összeg 26%-át, *csak* a könyvbeszerzésre vonatkozóan pedig a 34%-át jelentette.) A könyvtárak közvetlen állami támogatása dokumentumbeszerzésekre 2003-ban összesen tehát 427 milliót tett ki.

A könyvvásárlási állami támogatások, hozzájárulások – jóval súlyosabb – kosarát a pedagógusok, valamint a közgyűjteményi és közművelődési szakalkalmazottak (könyv, cédé és hasonló dokumentumok) vásárlási kedvezményei jelentik. A pedagógusok – 2003-ban – ezen a jogcímen összesen 2 milliárd 16 millió forint állami támogatást kaptak (ezen kívül még 186 392 000 forintnyi nem államit is), a szóban forgó közalkalmazottak pedig 250 milliót váltottak be. Ez a két tétel összesen – a nem államit nem számítva – 2 milliárd 266 millió forint.

S ha „kasszát csinálunk” 2003-ról, összesítésként azt kell rögzítenünk, hogy az állami mecénatúra nagysága a könyvek megjelenésének a támogatására (NKA+MKA) 723 millió 400 ezer volt, míg – ugyanebben az évben – a könyv(és cédé- stb.)vásárlás támogatására (könyvtáraknak + pedagógusoknak és egyéb közalkalmazottaknak) 2 milliárd 266 ezer forint jutott. E két fő tétel együtt: 2 milliárd 989 millió 400 ezer forint. Kerekítve: 3 milliárd.

Nem tisztzem minősíteni a fent vázolt alaphelyzetet; véleményemet mindenestre elmondom. Azt nevezetesen, hogy ennek a rendszernek a legérzékenyebb pontja – nyilvánvalóan, tehát nem valamiféle könyvtárosi sovinizmus tükrében – a *könyvtárak állami támogatása*. Őszintén becsülöm az NKÖM könyvtári osztálya (főosztálya) szakmai küzdelmeit ennek a mai helyzetnek a kialakításában és stabilizálásában (láthattuk a példát: *számottevő* hányadát teszik ki az innen fakadó források a támogatási körbe bevont könyvtárak állománygyarapítási összegének); éppen ezért azt mondom, hogy a *további* fő irányt is e célpont felé kell(ene) meghatározni. Azért, hogy ha majd a hazai kulturális élet meghatározó pozícióban lévő döntéshozói továbbgondolják a könyv- és könyvtártámogatások rendszerét, *könyvtár központú* szisztémában gondolkodjanak (s elsősorban oda rendeljék a milliárdokat a ma meglévőkhöz túl), és ne az önös

érdekű, kétes értékű – jóllehet vonzóan hangzó –, ám a könyvtárosoknak nem tetsző esetleges koncepciók felé billenjen el a figyelmük. (S e ponton természetesen nem a közszolgák vásárlástámogatásának a helyességét kérdőjelezem meg.)

Egyszerűen fogalmazva: a magyar könyvtárak – kicsik és nagyok egyaránt – kapjanak *lényegesen* megnövelt *közvetlen* állami támogatást – *állománygyarapítási* célokra. Mivelhogy – a közérdeket tekintve – ez a gyakorlat (lenne) a legegyszerűbb, a leghasznosabb, a leghatékonyabb és a leginkább igazságos is.

Monostori Imre

Javaslat

a minőségi magyar könyvkiadás támogatására, a magyarországi és a határon túli magyar könyvtárak állománygyarapítási keretének növelésével

A színtiszta piaci viszonyok között működő magyar könyvkiadás és -kereskedelem hosszú távon csak úgy képes megőrizni minőségi összetételét, a nyelvterület kicsinysége okán csupán kis példányszámban kiadható és forgalmazható eredményeit, ha a hozzánk hasonló léptékű, kis nyelvterületű európai országok gyakorlatához hasonlóan a meghatározó könyvtárak könyvbeszerzési keretét az állam a jelenleginél sokszorta nagyobbá teszi.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (NKÖM) Könyvtári Főosztályától kapott adatok szerint, az iskolai könyvtárakat nem számítva, a magyarországi könyvtárak éves könyvbeszerzési kerete alig haladja meg az 1 milliárd 500 millió forintot, s ezen összegnek is több, mint a fele a külföldi könyvek, illetve folyóiratok megvásárlására fordítódik. Az elmúlt esztendőben a több, mint 56 milliárd forintos összforalmú magyar könyvtermésből tehát könyvtáraink csupán 700–800 millió forint értékben voltak képesek magyar szerzők könyveit megvásárolni!

A hozzánk hasonlóan kis nyelvterületű nyugat-európai, elsősorban skandináv országok gyakorlatához hasonlóan a nemzeti kultúra szempontjából fontos műveket: kortárs és klasszikus szépirodalmi alkotásokat, a magyar szerzők tu-